19/07/2019

Η διάλεκτος της Χιμάρας

/ Παιδεία και Πολιτισμός

Ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει στο γλωσσικό ιδίωμα της Χιμάρας που παρουσιάζει συγγένεια με αυτό της Μάνης. Ο Ζώτος-Μολοσσός και ο Δημ. Ευαγγελίδης ομιλούν για αποικισμό από τη Μάνη κατά την πρώιμη τουρκοκρατία. Διαφωνεί ο Γ. Αναγνωστόπουλος ενώ ο Δανός Hoeg κάνει λόγο για αποικισμό από την Απουλία, άποψη που ανατρέπει ο Μιχ. Δένδιας. Η συγγένεια πιθανότατα οφείλεται στην κοινή δωρική ρίζα αφού οι Χιμαριώτες ως Χάονες (όπως θα δούμε στη συνέχεια) είναι αρχέγονο δωρικό φύλο ενώ συχνά ακούει κανείς, ακόμη και σήμερα αυτούσιες ομηρικές λέξεις.

Το δυτικοηπειρωτικό ιδίωμα της Χιμάρας δεν υπέστη τη βόρεια ηπειρωτική επίδραση και δεν παρουσιάζει την κώφωση των ατόνων ε και αι σε ι καθώς και των ο και ω σε ου. Προφέρουν δηλαδή γερόντια, κεφάλι, χερόβολο, ακατάδεχτος, καιρός και όχι γιρουντία, κιφάλ', χι– ρόβολου, ακατάδιχτους, κιρός. Δεν παρουσιάζει επίσης την αποβολή των κλειστών φθόγγων ι (ι, η, υ, ει, οι) και ου όταν ευρίσκονται σε άτονη θέση της λέξης και προηγείται αυτών σύμφωνο.

Προφέρουν δηλαδή: μιλάω, αυλάκι, κουφός και όχι μ’λάου, αυλάκ’, κ’φός. Συνε-πώς το χιμαριώτικο ιδίωμα ανήκει στα «νότια» ιδιώματα. Η διάλεκτος της Χιμάρας έμεινε ανεπηρέαστη από αλβανικές επιδράσεις. Αντίθε-τα, το ιδίωμα των Δρυμάδων και της Παλάσσας είναι ημιβόρειο, σώ-ζει δηλαδή τα απαθή ε και ο και αποβάλλει τα άτονα ι και ου. Για τη διάλεκτο της Χιμάρας, πέραν της προαναφερθείσης σπουδαίας εργα-σίας του Δ. Βαγιακάκου, υπάρχουν αξιόλογες εργασίες των Αλ. Γεωρ-γίτση, Ευ. Μπόγγα κ.ά.

Σημαντικά φαινόμενα του ιδιώματος της Χιμάρας είναι τα παρα-κάτω:

Το ασυναίρετό των πρωτόκλιτων θηλυκών: αμυγδαλέα και όχι αμυγδαλιά, καρυδέα και όχι καρυδιά, γενεά και όχι γενιά, πα-λαιός και όχι παλιός, κλεψιά και όχι κλεψιά.

Η διατήρηση από τα ουδέτερα δευτερόκλιτα του αρχαίου ατ-τικού τύπου: τα παιδία αντί τα παιδιά.

Το επισεσυρμένον της προφοράς: έφας αντί έφαγες.

Η προφορά των ουρανικών κ, γ, χ προ των ε, αι και όλων των ι ως τσ, ζ και σσ: κεφάλι>τσεφάλι, γέρος>ζέρος, χέρι>σσέρι, κήπος>τσίπος, γίδα>ζίδα, βρέχει>βρέσσει, κοιμάμαι>τσοι-μάμαι, δικαίωμα>διτσαίωμα.

Η απάλειψη του ταυ στα συμπλέγματα στ: ζεσταίνω>ζεσαίνω, στον, στην, στο>σον, σην, σο. Επίσης Αύγουστος>Άγουσος, εστία > σία.

Η απλοποίηση του συμπλέγματος ρν σε ρ: παίρνω>παίρω.

Η ανάπτυξη συνοδίτου φθόγγου: ξυπνάω>ξυπινάω, τέκνο >τέ-κινο.
Το προθετικό άλφα: κοντά>ακοντά.

Η μετάθεση του ρο: αδερφός>αδρεφός, Τετάρτη>Τετράδη.

Η τροπή του ωμέγα σε ου στο άρθρο της γενικής πληθυντικού και η προσθήκη του έψιλον στο τέλος των ονομάτων: των αρ-νίων> τουν αρίουνε, των σπιτιων>του σπιτίουνε.

Η τροπή των φωνηέντων έψιλον σε άλφα και όμικρον και του όμικρον σε άλφα: εργάτης>αργάτης, ευχή>οφκή, ομαλός >αμαλός.

Η διατήρηση της συλλαβικής αυξήσεως (π.χ. εδώσανε) και ο ασυναίρετος τύπος των ρημάτων σε -άω(π.χ. αγαπάω).

Το αναφορικό που αντί του ειδικού ότι: νομίζω που έχει δίκαιο.

Οι παραγωγικές καταλήξεις όπως η υποκοριστική -άφι εκ του αρχαίου -άφιον (π.χ. Σπηλιάφι), οι καταλήξεις -ερός (ασπρου-δερός), -ήσιος (γιδήσιος), -έσσα (κονομέσσα).

Δωρικά στοιχεία (παγά αντί πηγή) και αρχαϊσμοί όπως το αγκί-δα (εκ του ακίς) για τη δήλωση μιας μικρής ποσότητας.

Πολλά φαινόμενα εξ αυτών όντως παρατηρούνται και στο μανιά-τικο ιδίωμα, γι αυτό και έδωσαν λαβή στις θεωρίες περί αποικισμού. Όμως η συγγένεια είναι πολύ αρχαιότερη, από τα χρόνια των πρώ-των ελληνικών μετακινήσεων στη Βαλκανική, πριν την τελευταία προ Χρίστου χιλιετία. Δεν είναι λίγες άλλωστε και οι ομηρικές λέξεις στη χιμαριώτικη διάλεκτο: έφας> έφαγες, ουδ>δρόμος, δε>γη, ομέρη>τυφλός, Αιθένα>Αθηνά, δήμητρα>η οργώνουσα τη γη, νατ> νύχτα, γλαυκώπε> η έχουσα μεγάλα μαύρα μάτια κλπ.

Ο Α. Σ. Βασιλείου παραθέτει τοπωνυμία της Χιμάρας με βάση το βιβλίο του Λ. Σπύρου («Η Χειμάρρα»), τη μελέτη του γλωσσολόγου Γ. Π. Αναγνωστόπουλου («Η γλώσσα των Ηπειρωτών») και το βιβλίο του Ευ. Μπόγκα «Τα γλωσσικά ιδιώματα της Ηπείρου». Από τα 22 τοπωνυμία που αναφέρει για την πόλη της Χιμάρας τα 20 είναι ελληνι-κά: Ανδρεχώρα, Απέλιστρα, Βήσσα, Γυπέα, Γράμματα, Γωνία, Δέμα, Διπόταμον, Κάκοψον, Κάλοψον, Κρωτήρι, Παγά, Περιθώρι, Ραχώ-νες, Σπήλαια, Σταυρίδι, Φυτά, Χάος. Αξιοσημείωτη είναι η αναφορά στο Σπίλι, αρχαία ελληνική λέξη που σημαίνει την πετρώδη και βρα-χώδη περιοχή ή ακτή και εξηγεί την προέλευση της ονομασίας τα Σπή-λια. Σπιλάς, είναι ο παράκτιος βράχος κατά το λεξικό του Δ. Δημη-τράκου αλλά και κατά το Λεξικό του Ι. Σταματάκου που δίνει επίσης τις σημασίες της βραχώδους περιοχής αλλά και της καταιγίδας!

Επιβεβαιώνεται από τα παραπάνω το συμπέρασμα του καθηγητή στο πανεπιστήμιο του Mainz Johannes Koder ότι «οι τόποι στην πα-ραλία που έχουν μη σλαβικά ονόματα ήσαν από την αρχαιότητα κε-ντρικοί τόποι χωρίς διακοπή της οίκησης τους (...) οι ενδείξεις αυτές οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η πυκνότητα της σλαβικής αποίκισης στην άμεση παραλιακή ζώνη ήταν ουσιαστικά ασήμαντη». Αφού οι σλαβι-κές επιδρομές -οι μόνες άξιες λόγου- δεν μετέβαλαν το Μεσαίωνα την εθνολογική σύσταση της περιοχής, εξυπακούεται ότι συνεχίστη-κε η ισχυρή εθνική, γλωσσική και πολιτισμική παρουσία του Ελλη-νισμού σε όλη την παραλία της Ηπείρου. Γι αυτό και παρέμεινε αναλλοίωτη και η «νότια» διάλεκτος των Χιμαριωτών, των Δωριέων που έμειναν στις βορειοδυτικές προφυλακές του Γένους.

Απ’ το βιβλίο του Κ. Χαταζηαντωνίου “Χειμάρρα Το άπαρτο κάστρο του ελληνισμού”

Πηγή: Himara.gr | Ειδήσεις απ’ την Βόρειο Ήπειρο